

In Gregorii Nazianzeni sententias

Τοῦ σοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου ἔρμηνεία τῶν θεολογικῶν ῥητῶν τοῦ τε «ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἐν στασιάζον πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ γίνεσθαι» καὶ τοῦ «μονὰς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔσθη.»

1 Πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν φίλων, ὧ̄ θειότατε καὶ σεβασμιώτατέ μοι κεφαλή, εἰς λόγους ἐλθεῖν ἡμᾶς κατηνάγκασαν καὶ τὸ περὶ φιλοσοφίαν φιλότιμον παρ' ἑαυτοῖς ἐπιδείξασθαι, κάντεῦθεν καὶ λόγους παῖδας ἡμεῖς εἰς φῶς προηγάγομεν. ἀλλ' ἐν ἐκείνοις μὲν λόγοις καὶ μόνον φιλίας συνδούμενοι καὶ τὸν φίλιον εὐλαβούμενοι ἀπεπληροῦμεν τὰ κελευόμενα· ὅπου δὲ πατρικὴ σχέσις καὶ ὑπερκειμένη τῶν ἄλλων στοργή, πῶς οὐκ ἂν εὐπειθέστεροι περὶ τὰ προσταττόμενα διατεθείημεν; ἀμέλει τοι τῷ σῶ χειραγωγούμενοι πνεύματι, μᾶλλον δὲ τῷ κοινῷ τε καὶ θεῷ, ἐξ οὗ πᾶσα γνῶσις ἀληθινὴ πρὸς τοὺς ἀληθείας ἐπιφεφοίτηκεν ἐραστάς, ὡς ἐξὸν τεθαρρηκότες περὶ τοὺς λόγους χωροῦμεν καὶ τὰς λύσεις τὰς ἀρμοττούσας τοῖς τοῦ θεολόγου Γρηγορίου ῥητοῖς, καθὼς αὐτός περ ἠξίωσας, σαφηνίσαι σοι βεβουλήμεθα.

2 Δύο δὲ τὰ ἀπορήματα τυγχάνει ἐπὶ δυοῖ δὲ ῥητοῖς, τῷ τε φάσκοντι «μονὰς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔσθη» καὶ τῷ λέγοντι «ἔστι μὲν ὅπου καὶ τὸ ἐν στασιάζον καθ' ἑαυτὸ πολλὰ γίνεσθαι». ἀλλὰ τὸ μὲν προσρημένον ἀπόρημα ὀλίγης τινὸς παραμυθίας δεόμενον, ὡς προϊόντες ἐροῦμεν, διὰ μικρῶν σαφηνίσομεν· τὸ δ' ἄλλο πολλῆς τινος καὶ ποικίλης καὶ ὑψηλοτέρας ὡς οἶμαι δεῖται τῆς σαφηνείας. περὶ τούτων καὶ γὰρ ἐν μείραξιν ἔτι τελῶν καὶ τῷ θεσπεσίῳ ἐκείνῳ ἀνδρὶ τῷ φιλοσοφωτάτῳ Βλεμμύδῃ, ἠνίκα παρ' αὐτῷ ἐφοίτων, ἐκοινολογησάμην, ἀλλ' οὐδέν τι μοι εἶχεν εἰρηκέναι σαφῶς· ἀλλ' ἄπερ καὶ ἄλλοι τὰ τοῦ πατρὸς ἐξηγούμενοι—λέγω δὲ τὸν μέγαν ἐν τοῖς λόγοις Μάξιμον καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν—εἰς πλάτος ἢ καὶ κατὰ σχολὴν διασαφοῦντες εἰρήκεσαν, ἐκεῖνά μοι καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀπορίαν ἐφθέγγετο. ἀλλ' ἐπέπερ αὐτὸς τῶν τῆς φιλοσοφίας ἠψάμην ὀργίων τῷ τε θειοτάτῳ συνήλθον Πλάτωνι καὶ τῷ μουσολήπτῳ Πρόκλῳ, ἔτι τε μὴν τοῖς ἐνθεαστικωτάτοις ἀνδράσιν Ἰαμβλίχῳ τε καὶ Πλωτίνῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, οὓς οὐ καιρὸς καταλέγειν, ἐποδηγήθην πρὸς τὴν διάγνωσιν τοῦ ῥητοῦ. ἀμέλει τοι καὶ σαφηνίσαι τοῦτο προήχθη τὰς σαῖς θαρρήσας εὐχαῖς, σὺ δὲ ἴλεως ἡμῖν εἴης ὑπὲρ τὰ ἐσκεμμένα τετολημηκόσι πηδᾶν, οἵπερ τὸ τῆς ζωῆς πλοῖον ἐν πολιτικοῖς ἔχοντες πράγμασιν ἀπηναιδευμένως οὕτω περὶ τὰ θεῖα φερόμεθα καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐξετάζειν ἐθέλομεν, ἂ μόνους ἐφεῖται τοῖς ὑπὲρ τὴν ὕλην γεγεννημένοις καὶ ὑπερανωκισμένοις τῶν ἡδονῶν. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν οὐχ οὕτως· ἀλλὰ μόνον ὑπακοῆ χρώμενοι πληροῦμεν τὰ ἐντελλόμενα.

3 Ἦδη οὖν ἀρκτέον τῆς τῶν ῥητῶν σαφηνείας καὶ πρῶτον μὲν τοῦ λέγοντος «ἢ μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔσθη». δόξειε μὲν ἂν τισιν οὐκ εὐλόγα λέγειν τὸν τὰ τοιαῦτα θεολογοῦντα, πρῶτον μὲν ἐν οἷς φησι τὴν μονάδα εἰς δυάδα κινηθῆναι. καὶ γὰρ εὐχερῶς ἂν τις αὐτὸν ἔροιτο· «πότερον ἄρα φῆς, ὡς ἦν ἐν στάσει πρότερον ἢ μονὰς, εἶτα δῆτα κινητικὴν τινα προσλαβοῦσα δύναμιν ἐναντίαν τῇ πρώτῃ οἷον εἰπεῖν στατικὴν οὕτω τῆς κινήσεως κεκίνηται εἰς δυάδα κατὰ δὴ εἰς τριάδα, κάντεῦθεν ἐτέραν προσειληφυῖα δύναμιν ἔσθη, ἢ οὕσα μονὰς κινουμένη διηνεκῶς εἰς δυάδα καὶ μέχρι τριάδος βαδίζουσα, ὡς μεταιχιμίου τινὸς ἐν δυάδι τυγχάνοντος, τὴν στάσιν εὔρηκεν ἐν αὐτῇ, τῆς μὲν μονάδος ἐχούσης τὴν κινητικὴν,

τῆς δὲ τριάδος ἴν' εἴπω τὴν στατικήν; ἀλλὰ καὶ ἐν ἀμφοῖν τοῖν λόγοιιν ἄτοπα ἄττα ἀκολουθεῖ. εἰ μὲν γὰρ ἔστι τις ἀρχὴ τῆς μοναδικῆς κινήσεως, ἔσχε τὸ θεῖον ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ πάθος, τὴν κίνησιν, εὗρηκε καὶ ἀκούσιον ἔσχηκε στάσιν, καὶ ὡς ἐπὶ δράματος ἡμῖν ἀνεφάνη θεός, ἀρχὴν λαβὼν καὶ πάθους μετασχὼν καὶ τῆς πρόσω φορᾶς ἀκουσίως ἰσταμένος. οὐ τί ἂν εἴη γελοιωδέστερον; εἰ δὲ ἀπείρως τῆς μονάδος κινουμένης ἔξωθεν ἐπῆλθέ τις δύναμις, ἀναχαιτίζουσα μὲν αὐτὴν τῆς ὀρμῆς, εἰς διαίρεσιν δὲ καὶ ἀριθμὸν ἐπάγουσα καὶ τῆς πρόσω φορᾶς τῆς μοναδικῆς κωλύουσα, καὶ πάλιν ὡς ἐπὶ σκηνηῆς εὗρέθη ἄλλος θεός, τοῦ ἐν τῇ μονάδι τῇ ἀπείρως καὶ πρώτως κινουμένη θεωρουμένου καὶ οἷον εἰπεῖν μὴ ἰσταμένου τοῦ μοναδικοῦ χύματος ἐναντίος τε ἅμα καὶ ἰσχυρότερος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὴ ἀτοπώτατον δύο πρώτους καὶ ἐναντίους στῆναι θεούς.»

4 Ὅτι μὲν οὖν ἔστι θεὸς παρὰ πᾶσι σχεδὸν ὠμολόγηται, Ἑλλησί φημι καὶ βαρβάρους· Ἐπίκουρος γὰρ ἀποπεμπέσθω τοῦ λόγου καὶ εἴ τις ἕτερος ἄθεος, αὐτόματον δοξάζων καὶ τυχὸν ἢ ἄλλο τι παραλήρημα. ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστι θεός, πάντες οἶδασιν· ἀπόδειξιν δὲ τοῦ εἶναι θεὸν οὔτε τις δεδύνηται οὔτ' ἂν δυνηθεῖη ποιήσασθαι. αἱ γὰρ ἀποδείξεις ἐκ τῶν καθόλου τὰ ἐπὶ μέρους ἀποδεικνύουσι, καθολικώτερον δὲ ὄν τοῦ πρώτου ὄντος οὐκ ἂν τις ἐρεῖ οὐδ' ἀναπλάσειε πώποτε. πάντως γὰρ ἐκεῖνο ἂν εἴη τὸ πρῶτον, ὅπερ ἂν εἴη πρῶτον καὶ μέχρις οὗτου δύναται ἂν προβαίνειν· ὅπου γὰρ ἂν σταίη καὶ ἀνυπόθετον θείη, ἐκεῖνο ἂν εὗρη τὸ πρῶτως ὄν. διὰ ταῦτα ἀπόδειξιν κατασκευάζουσαν, ὅτι ἔστι θεός, οὐ ῥᾶόν ἐστιν ἐφευρεῖν. παραμυθίαν δέ τινα ἐξ ἐπαγωγικῆς οἷον μεθόδου οἱ θεολογήσαντες ἐφευρόν τε καὶ παρέδωκαν ἐκ τε τῆς εὐτάκτου τοῦ παντὸς κινήσεως τῆς σφαιρικῆς τε περιπολήσεως τῶν ἐν αὐτῇ καθιδρυμένων ἄστρων, τῶν τε ἰδίαν ἐχόντων κίνησιν καὶ τῶν συμπεριφερομένων τοῦ οὐρανοῦ κύτει, καὶ ἄλλοις τοιούτοις εἰς κατασκευὴν κατεχρήσαντο, οὐχ ἦττον δὲ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ζωικὴν ἀρμονίαν εἰς λόγους παραλαβόντες. ἀλλ' ἡμεῖς τὰ τοιαῦτα ἀφέντες ἄλλην τινὰ συντομωτέραν ὡς οἶμαι καὶ ἀναγκαστικωτέραν βαδίσαιμεν, καὶ μόνον οὐχὶ γεωμετρικαῖς ἀποδείξεσιν ἀποδείξαιμεν, ὅτι ἔστι θεός.

5 Ἀρκτέον οὖν ὧδε ἀπὸ κοινῶν καὶ ὁμολογουμένων πραγμάτων ἢ νοημάτων τὰ τῆς ἀποδείξεως ποιούμενοις. ἔστι μὲν ἡ οὐσία, καὶ οὐδεὶς ὀρῶν ἀντερεῖ ἢ ὀπωσοῦν αἰσθανόμενος· ἔστι γὰρ καὶ λίθος καὶ ξύλον καὶ ἵππος καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐσίᾳ τινὶ συνυπάρχοντα. ἔστιν ἐν ταύτῃ καὶ αἴσθησις, καὶ τοῦτο σύμπας ὁμολογήσειεν· ἄπτεται γὰρ καὶ ὀρᾶ τὸ ζῶον ἀκούει τε καὶ ὀσφραίνεται. ἔστι γοῦν οὐσία, καὶ ἐπὶ ταύτῃ κρείττων δύναμις αἴσθησις, ἔστι καὶ τὸ φανταστικῶς γινώσκειν ἐν τισὶ τῶν αἰσθανομένων ζώων, δι' οὗ καὶ τὸ χνοειδὲς τὰ τούτου μετέχοντα ὑπεμφαίνουσιν, οἷον ἀράχνη μελίττα μύρμηκες· ἐντεῦθεν καὶ μνήμη ἐνίοις ἐγγίνεται, ὡς κυσὶ καὶ ἵπποις καὶ ἄλλοις τοιούτοις. ἔστιν οὖν σὺν τοῖς εἰρημένοις, οὐσίᾳ τε καὶ αἰσθήσει, καὶ φανταστικῇ δύναμις, τῶν λελεγμένων κρείττων πολὺ. ἀλλ' ἔστιν ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ βελτίων γνωστικὴ δύναμις, τὴν τῆς νοερᾶς λέγω ψυχῆς, ἢ καὶ λόγον γεννᾷ ἐνδιάθετον καὶ συντίθησι τὸν προφορικὸν καὶ τέχνας ποιεῖ, κρείττων τῶν προλελεγμένων πολλῶ τῷ μέτρῳ τυγχάνουσα· φέρει γὰρ ἐν ἑαυτῇ καὶ τὰς ὑποδεεστέρας δυνάμεις κρειττόνως ἢ ἐν οἷς καὶ μόνον αὐταὶ πεφύκασιν. ἐπεὶ γοῦν ταῦθ' οὕτως ἔχει καὶ ὠμολόγηται, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τι εἶναι τὸ ὑπερκείμενον, 5 ἐξ οὗ καὶ ταῦτα τὰ σύνθετα. εἰ γὰρ οἰκία οὐκ ἂν γένοιτο τεχνίτου χωρὶς ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ ἀσβέστου συνηρμοσμένη, ἀλλ' οὔτε ναὺς πηχθεῖ ἂν ποτε ἄνευ τινὸς ναυπηγοῦ, πῶς ἂν τὰ τῆδε πάντα ὑπερκάλως ἐρρυθμισμένα τοῖς διαφόροις συγκρίμασι συσταίη δημιουργοῦ τινος ἄτερ καὶ ποιητοῦ; ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔσχεν ἀρχὴν χρονικὴν, ἀνάγκη ἐκεῖνο ἄχρονον εἶναι· ἐπεὶ δὲ ταῦτα πάσχει φθοράν, ἐκεῖνο

πάντη γε ἄχρονόν τε καὶ ἄφθαρτον, προληπτικὸν ὄν τῶν μετ' αὐτὸ καὶ παρ' αὐτοῦ γινομένων καὶ προαγωγὸν τῶν δυνάμεων ὧν ταῦτα μετέχει. εἰ γοῦν ἔστιν ἔνταῦθα ὄν, ἔστι τι τὸ προόν· καὶ εἰ ἔστιν αἴσθησις, ἔστι τι προαισθό μενον ἢ μᾶλλον ὑπεραισθόμενον· καὶ εἰ ἔστιν ἔνταῦθα νοῦς, ἔστι τι τὸ προνοοῦν ἢ καὶ ὑπερνοοῦν. διὰ ταῦτα ἔστι θεός· οὕτω γὰρ τὸ πρῶτως ὄν παρὰ πᾶσιν ὠνόμασται. ἤδη γοῦν καὶ ἡμῖν ἀπλουστάτως καὶ αἰσθητικῶς μόνον οὐχὶ ἀποδέδεικται ὡς ἔστι θεός· οὐ γὰρ ἂν ποτε συσταίη τι μὴ ἀρχὴν ἔχον τινά, ἐξ ἧς οὐσιωθεῖη καὶ μετάσχη δυνάμεως.

6 Ἐπεὶ γοῦν ταῦτα καλῶς ἡμῖν εἴρηται, ἰτέον ἐπὶ τὴν ἀπορίαν καὶ διαλυτέον αὐτήν. κίνησιν μὲν κυρίως ἐν τοῖς θείοις οὐ φαμεν, ἀλλ' οὔτε στάσιν· τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀρμόττει ταῦτα καὶ ὑπὸ αἴσθησιν. τῆς γὰρ κινήσεως ἐξαχῆ λεγομένης, κατὰ γένεσιν καὶ φθοράν, κατὰ αὔξησιν καὶ μείωσιν, κατὰ τε ἀλλοίωσιν καὶ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν, οὐδε μίαν ἐκ τούτων εὐρίσκομεν τῷ προαιωνίῳ ὄντι προσήκουσαν. πόρρω γὰρ γενέσεως τὰ θεῖα καὶ τῆς ἐπομένης ταύτη φθορᾶς, αὔξει τε οὐδαμῶς τὰ θεῖα, ἀλλ' οὐδὲ μείωσιν πάσχει, οὔτε μὴν ἀλλοιοῦται, ἀναλλοίωτα γὰρ ταῦτα πάντη, ἀλλ' οὐδὲ μεταβάλλει ἐκ τόπου εἰς τόπον, ὑπὲρ τόπον γὰρ ὡς καὶ ὑπὲρ χρόνον καθέστηκεν. ἀλλὰ τὴν μεταβατικὴν γνῶσιν, καθ' ἣν τὸ πρῶτως ἐγνώκαμεν ὄν, κᾶτα δὴ τὰ ἐξ αὐτοῦ, ταύτην φαμέν κίνησιν, καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσω μὴ μεταβαίνουσαν εἰρήκαμεν στάσιν. μονάδα γοῦν φαντασθέντες τὸ πρῶτον, εἶτα δὴ οὐκ ἄγονον ἐννοήσαντες, εἰς δυάδα οἷον τῇ φαντασίᾳ ταυτηνὶ κεκινήκαμεν. ἐντεῦθεν προχωρήσαντες εἰς τριάδα ἔστημεν, τοῖς ὑπὲρ τούτων λογίοις ἐπόμενοι, μὴ περαιτέρω κινούμεντες ταῖς νοήσεσι τὰ ἀκίνητα. ἀκίνητον γὰρ μόνως τὸ θεῖον, πάντα δὲ ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται· ἅπαν γὰρ κινούμενον ὑπὸ τοῦ ἐθέλειν κινεῖσθαι, καὶ τοῦτο εἰ κινεῖται, ὑφ' ἑτέρου πάλιν ἀνάγκη κινεῖσθαι, καὶ οὐκ ἂν σταίημεν ἀπειράκις ταῦτα ὑποτιθέμενοι, εἰ μὴ εἴς τι ἀκίνητον καταστήσασιν, ὃ κινεῖται οὐ κινούμενον. τοῦτο δὲ τὸ πρῶτον πέφυκεν ὄν, ἐπεὶπερ ἡ φύσις κινεῖται τὰ σώματα ὑπὸ τοῦ ἄλλου κινεῖται· ψυχὴ γὰρ τὴν φύσιν κινεῖ καὶ ταύτην ὁ νοῦς, τοῦτον δὲ αἰ κρείττους δυνάμεις καθ' Ἑλληνας, ταύτας δὲ τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ ἡ ἄρρητος ἐκείνη καὶ παντουργικὴ δύναμις.

7 Ἐπεὶ οὖν τὰ περὶ κινήσεως τε καὶ στάσεως τῶν ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λεγομένων καθ' ὅσον ἔδει διασεσαφήκαμεν, ἐπὶ τὴν ἑτέραν ἀπορίαν ἰτέον ἡμῖν τὴν λέγουσαν «ὡς ἔστιν ὅτε καὶ τὸ ἐν στασιάζον πολλὰ γίνεσθαι»· κἀντεῦθεν διὰ τῆς τοῦ ῥητοῦ λύσεως γνωστὸν ἡμῖν γένοιτο, πῶς ἢ μόνος οὐ μέχρι δυάδος ἔστη, ἀλλ' οὐδὲ τριάδος περαιτέρω προσέβη. καὶ πρῶτον μὲν ἀπορητέον οὕτως. εἴπερ ἔστι τι κυρίως ἓν, μὴ ἕκ τινος ἢ ἕκ τινων εἰς ἐνοειδῆ τινα φαντασίαν συντεθὲν ἀλλ' ἐν τῷ ἐνὶ τὴν οὐσίαν ἔχον, πῶς μένον ἐν ὅπερ ἐστὶ στασιάσει; καὶ μὴ μένον ἓν, εἰς δύο δὲ ἢ τρία ἡριθμημένον, πῶς ἂν ἀστασίαστον μένοι καὶ τὸ οἰκεῖον ἐς αἰεὶ διαφυλάξειεν εἶδος; ἢ γὰρ πρὸ τῆς τριάδος δυὰς αἰτία στάσεως. γρίφος οὖν ὁ λόγος δοκεῖ καὶ αἰνιγματώδης, ὡς οἶμαι, εἴπερ τὸ μὲν εἰς δύο ἢ καὶ τρία ἡριθμημένον οὐ στασιάσει, τὸ δὲ ἐν κυρίως τυγχάνον ἐν προσδέξειτο στάσιν, ὃ καὶ τὰ εἰς ἀριθμὸν πεσόντα δι' αὐτοῦ μετοχὴν, ἔστ' ἂν αὐτοῦ μετέχη, ἀστασίαστα διατηρεῖ καὶ σώζει, ἐπὶ δὲ ἐκ σταίη ταῦτα τουτουὶ στασιάσαντα, τὴν φθορὰν πάσχει καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἐκτροπήν.

8 Ἔστι μὲν οὖν, ὡς τοῖς πᾶσι θεολόγισ ἠκρίβωται καὶ καθὼς ἡμῖν προηγουμένως διασεσαφῆται, τὸ πρῶτον ὄν. πᾶσι δὲ λέγω Χαλδαίοις, Αἰγυπτίοις, Ἰνδοῖς, αὐτοῖς Ἑλλησιν, ἀπαξαπλῶς τοῖς ὅπως οὖν ἀψαμένοις θεολογίας καὶ βεβουλημένοις διαλεχθῆναι περὶ θεοῦ τοῦτο γοῦν τὸ ὄν καὶ δημιουργικὸν καθωμολόγηται αἴτιον. πάντα γοῦν ἐξ αὐτοῦ, τὰ τε ἄυλα εἶδη τὰ τε ἔνυλα. καὶ τὰ μὲν ἄυλα ἔγγιστα πού τῆς αὐτῆς καθεισθῆκει φύσεως, εἰ καὶ κατὰ τὸν δημιουργικὸν

λόγον ὡς ὅτι γε πορρω τάτω, τὰ δὲ μετέχοντα ὕλης δοκεῖ πως τούτου διωκίσθαι, τῆς ἀπλότητος ἐκστάντα τῆς εἰδητικῆς καὶ διαπεπλασμένα συνθέσει· ἐξ ὕλης γὰρ καὶ εἴδους ὑπέστησαν. εἰ γοῦν ἐκ τοῦ πρώτου ὄντος ἀρξάμενός τις ἐξετάζειν τὰς τῶν ὄντων φύσεις κάτεισι περὶ τὰ κάτω, ὡς εἰς ἕτερον ἀπλούστερον ὄν κατανήσει, τὴν ὕλην. ὕλην δὲ λέγω οὐ τὴν προσεχῶς ὑποκειμένην τοῖς εἶδεσιν—αὕτη γὰρ εἴδους μετέχουσα εἶδοπεποιημένη ὕλη ὠνόμασται—ἀλλὰ τὴν αὐτούλην ὡς ἂν τις εἴποι, ἢ καὶ ἀμυδρὰν τινα ἔμφασιν ἔσχεν ὄντοτήτος. τοῦ γὰρ πρώτου ὄντος αὐτοείδους τυγχάνοντος καὶ δημιουργοῦ γικὴν τῶν εἰδῶν ἀυχοῦντος δύναμιν, αὐτούλη ἂν κυρίως ὀνομασθεῖη τὸ ἐξ ἐναντίας αὐτῷ ὑποκείμενον, μάλιστα τυψὸν χάνον μὴ ὄν ἢ ὄν. ἀλλ' ἀποχαρίζεται καὶ ταύτη τὸ πρῶτον ὄν τῇ υπερβλύσει τῆς οὐσιοποιουῦς δυνάμεως καὶ μικρὰν τινα ὄντοτήτος ἔμφασιν. τὸ γὰρ αὐτὸ μάλιστα τῷ εἶδει ἀρμόζει· αὐτοτρίγωνον γὰρ φαμεν καὶ αὐτοάνθρωπον, ὅταν ἐκτὸς τῆς ὕλης θεωρῶμεν αὐτά.

9 Ταύτην γοῦν τὴν ὕλην οἱ φυσικοὶ οὐσίαν ὑποτίθενται οὐχ ἡκιστα ἢ τὸ εἶδος, ὡς δεκτικὴν ἀπάντων εἰδῶν, καὶ παν δόχην αὐτὴν ὠνόμασαν διὰ τοῦτο καὶ μαινάδα πάλιν, ὡς ἀπο πτυστικὴν εἰδῶν καὶ ἐτέρων προσληπτικὴν, καὶ ἕτερ' ἄττα τοιαῦτα. οὕτως δὲ ἐν τῷ μὴ ὄντι μᾶλλον χαρακτηριζομένη ἢ τῷ ὄντι εἰκόνας ἔχει καὶ ἀμυδρὰς ἐμφάσεις τοῦ πρώτου ὄντος, ἐξ οὗ πᾶσα οὐσία κατ' ἐνέργειαν οὔσα καὶ κατὰ δύναμιν. καὶ τοῦτο εἰκότως· τὰ γὰρ ἐκ διαμέτρου πρὸς ἄλληλα κείμενα ἰνδάματά τινα προβάλλουσιν ὁμοιότητος. ἀκατάληπτον νοῖ τὸ πρῶτον καθέστηκεν ὄν, ἀκατάληπτον τὸ ἔσχατον. ἀλλὰ τι μὲν τῶν ἐκείνου, εἴ τί που καὶ ἐστὶ καταληπτόν, οἰκείῳ καταλαμβά νεται λογισμῶ· ὄν γὰρ ἐστὶ. τοῦτο δὲ τὸ ἔσχατον νόθον κατὰ τὸν ἐκ Σταγείρας φιλόσοφον· μὴ ὄν γὰρ ἐξ ἀποφάσεως τὸ πρῶτον ὀρίζεται διὰ τὸ μηδὲν τι τυγχάνειν τῶν ὄντων· δημιουργικὸν γὰρ αἴτιον καὶ κρεῖττον αὐτῶν. ἐξ ἀποφάσεως ὀρίζεται καὶ τὸ ἔσχατον διὰ τὸ μηδὲν τυγχάνειν τῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ χεῖρον αὐτῶν. ἀπλούστατον τὸ πρῶτον, ἀπλούστατον καὶ τὸ ἔσχατον, εἰ καὶ τοῖς διαφόροις ποικίλλεται εἶδεσι. διὰ τοῦτο καὶ τινες τῶν παρ' Ἑλλήσι θεολογησάντων συνάναρχον τὴν ὕλην τῷ δημιουργῷ ἐφαντάσθησαν, κακῶς εἰδότες καὶ ἀναξίως τῆς προκειμένης αὐτοῦ ὑποθέσεως. τῆς γὰρ ὕλης καὶ τὸ μὴ ὄν μᾶλλον γινωσκομένης ἢ ὄντοποιός καὶ παντουργός δύναμις καὶ τοῦ εἶναι ταύτην μετέχειν ποιεῖ καὶ ὑποκεῖσθαι τοῖς οὔσι καὶ γίνο μένοις. ποσὸν γὰρ προσλαβοῦσα κατεσκεύασε μέγεθος, μετα λαβοῦσα δὲ καὶ ποιοῦ σώμα φυσικὸν ἀπετέλεσε.

10 Ταύτην τὴν ὕλην ἀπλούστατον τελοῦσαν ὄν στασιάζειν πρὸς ἑαυτὴν λέγουσι διὰ τὸ φιλεῖν ἀπὸ εἴδους εἰς εἶδος μεταπηδᾶν καὶ οὐ μᾶλλον πρὸς τοῦτο ἢ πρὸς ἐκεῖνο φιλίως ἔχουσιν. ἀκίνητος δὲ πάντῃ ἐστὶ καὶ ἀνενέργητος ἐξ ἑνὸς τίας τῷ πρώτῳ ὄντι· ἐκείνου γὰρ μόνως ποιοῦντος αὕτη μόνως πάσχει, κἀκείνου μόνως κινουῦντος αὕτη μόνως κινεῖται. οὕτω γοῦν ταύτης ὑποκειμένης καὶ προσεχῶς τοῖς ποσοῖς καὶ ποιοῖς πασχούσης καὶ λαμβανούσης ὑπαρξιν, ἀκίνητα μὲν πάντῃ καὶ οὕτω τὰ ὑπὸ ταύτης τελεσιουργούμενα ἀναδείκνυται, ζωῆς δὲ τῆς ἐκείθεν καὶ πρώτης μοίρας ἐν αὐτῇ καταπτώσεως προσεδέξατο κίνησιν εἴτουν αἴσθησιν καὶ τὴν κατὰ ταύτην ἐνέργειαν, καὶ ζῶον ὠκονόμηται αἰσθανόμενον. προσεπιφοιτήσαντος δὲ ταύτη καὶ νοῦ, τὸ λογικὸν καὶ νοερὸν γεγένηται ζῶον, δι' οὗ καὶ τέχναι πεποίηνται, εἰκόνας τινὲς τῆς πρώτης οὐσίας καὶ δημιουργικῆς φύσεως. ἀνάγκη οὖν πᾶσα προηγουμένως μὲν καὶ κυρίως καὶ οὐ κατὰ μέθεξιν ἐν τῷ πρώτῳ ταῦτα τυγχάνειν ὄντι. ζωὴ γοῦν ἐκέῖσε καὶ νοῦς, ἵνα τῇ μὲν ζωῇ διαμένη τὸ ὄν αἰδίως, τῷ δὲ νοῖ δημιουργῇ καὶ συνέχη τὰ ὄντα.

11 Συνῆκται γοῦν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς τὸ πρῶτον ὄν ἐνζῶν ὀφείλει εἶναι καὶ ἐννοῦν, ἐξ οὗ πᾶσα οὐσία καὶ ζωὴ καὶ νοῦς, τῇ μετοχῇ μᾶλλον ἢ τῷ εἶδει

ονομαζόμενα. ἐκεῖνο γάρ ἐστι τὸ αὐτοὸν ἢ αὐτοζωὴ καὶ αὐτονοῦς, τὸ δὲ παρὰ τοῦτο ἅπαν μᾶλλον μὴ ὄν ἢ ὄν, ἐπεὶ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν τὸ ὄν τῆδε συνοχῇ τούτου, καὶ μένει ὄν καὶ ζῆ καὶ νοεῖ. τόσον γὰρ μετέσχε ζωῆς ὅσον ἐκεῖνο παρέσχε, καὶ τοσοῦτον νοεῖ ὅσον ἐκεῖνο μετέδωκε, ζωὴ δὲ καὶ νοῦς ἐν τῷ ὄντι οὐχ ὡς ἐν τινι καθεστήκασιν. οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα τὸ πρῶτως ὄν ζῶν καὶ νοοῦν τυγχάνον μένει καὶ ἀστασίαστον. πῶς γὰρ ἂν ἡ οὐσία πρὸς τὴν οἰκείαν ζωὴν στασιάσειεν ἢ προήγαγεν; ἢ πῶς αὕτη πρὸς ἐκείνην ἢ ὁ νοῦς πρὸς τὴν οἰκείαν οὐσίαν τε καὶ ζωὴν ἢ αὕτη πρὸς ταῦτα;

12 Ἐντεῦθεν ἐν ὄν ἀπλούστατόν τε καὶ ἠνωμένον τρία ἐστί, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀστασίαστον, θαυμασίαν ἔχον τὴν ἔνωσιν καὶ θαυμασιωτέραν δὲ τὴν διαίρεσιν, ἢ ἄρρητον ταύτην καὶ ἄρρητοτέραν ἐκείνην. ἵνα δὲ καὶ ἐκ θειοτέρων γραφῶν τὰ λεγόμενα παραστήσωμεν, ὅτι ἔστιν ὁ ὢν, ὁ πατήρ, ἐξ οὗ ἡ ζωὴ καὶ ὁ νοῦς, μάρτυς ὁ φάσκων πρὸς τὸν Μωυσὴν ἐρωτῶντα, τί ἂν εἴη τούτου τὸ ὄνομα, «ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν» εἰρηκῶς. ὁ δὲ υἱὸς ζωῆ, ἐκ τοῦ ὄντος ἐνυπόστατος προῖων καὶ εἰς αὐτὸν ἐπιστρέφων. καὶ μαρτυρεῖ ἐν εὐαγγελίοις λέγων· «ἐγὼ εἶμι ἡ ζωὴ». τὸ δὲ πνεῦμα νοῦς, τὸ παρὰ τοῦ ὄντος καὶ αὐτὸ προῖον ὡς ἐκ πηγαίας οὐσίας καὶ διὰ τῆς ζωῆς οὐσιωδῶς ἐμφαινόμενον καὶ ἐπιμένον ἐν αὐτῇ καὶ διὰ ταύτης πρὸς τὸ ἐξ οὗ ἐπιστρέφον, ἵνα ταῦτα εἶεν καὶ ἐν καὶ τρία. τοῦτο νοῦν τοῦ παντὸς Ἑλληνες, ἀμυδρὰν τινα γνῶσιν ἐξ αὐτοῦ λαβόντες, ὠνόμασαν. τοῦτο γὰρ ἐστί τὸ τὰ πάντα διακοσμοῦν καὶ τοῖς πᾶσιν ἐμπλατυνόμενον μετὰ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως, τῆς οὐσιοποιῦ καὶ ζωοποιῦ, λεπτομέρειά τις τυγχάνον τῆς ὅλης φύσεως, ὃ καὶ ὁσμὴν τῆς θεότητος ἔφη τις τῶν θεολογησάντων τὰ θεῖά τε καὶ ἡμέτερα.

13 Ἦδη μὲν εἰκόσι λόγοις ἀποδέδεικται ὡς τὸ πρῶτον ὄν ἀνάγκη τρία εἶναι ἐν ὄν καὶ ἀστασίαστον διὰ τὸ μηδὲν τῶν τοιούτων ἐν τινι στασιάζειν τῶν εἰρημένων, σωστικῶν ὄντων ἀλλήλων καὶ διαμονῆς αἰτίων καὶ τῆς δημιουργικῆς αἰτίας συμπαραιτίων, τῆς ὕλης μὴ ἐχούσης τοῦτο δὴ τὸ ἀστασίαστον, ἀπλουστάτης καὶ ταύτης τελοῦσης καθ' οὐς εἰρήκαμεν λόγους. στασιάζει δὲ αὕτη διὰ τὸ μὴ μετέχειν ζωῆς τε καὶ νοῦ, αὐτοῦλη οὐσα καὶ μακρὰν τῶν εἰδοποιούντων καθεστηκυῖα.

14 Οὕτω μὲν ἡμῖν τὸ τοῦ θεολόγου πατρὸς ἀπόρημα λέλυται, πῶς τε τὸ ἐν στασιάζειν πέφυκε καὶ πῶς μεμένηκεν ἀστασίαστον. ἀλλ' ἐντεῦθεν οἷόν τι καὶ πόρισμα ἡμῖν ἐκ τῶν λελεγμένων εὐρέθη, ὡς τοῦ ἀνθρώπου τῆ παραβάσει τῆς ἐντολῆς κατακριθέντος τὸν θάνατον μὴ ἂν ἄλλο ἐκ τῶν τριῶν πεφυκέναι τοῦτον λαβεῖν ἐπὶ τῷ σῶσαι καὶ εἰς τὸ πρῶτον ἐπαναγαγεῖν ἀξίωμα, εἰ μὴ τὴν πρώτην ζωὴν εἴτουν τὴν αὐτοζωὴν. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἀφάντησιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατακέκριται οὔτε μὴν τὴν παντελῆ φθορὰν τοῦ νοός, τῆς ἀθανασίας δὲ ὑπέστη τὴν ἔκπτωσιν, ἔδει τὴν πρώτην ζωὴν τὸν τεθνηκότα φορέσαι, εἴ πως μεταστοιχειώσῃ πρὸς τὸ ἀθάνατον. 15 Μήποτε δὲ ἄρα καὶ τὸ δαιμόνιον φύλον ἐντεῦθεν φαίνεται, μὴ πεφυκὸς ἀναδέξασθαι τὴν πρὸς τὴν πρώτην τάξιν ἐπάνοδον. πῶς γὰρ ἂν, εἰ ἦν πρὸς φύσεως τοῦτο, οὐ διαπέπρακται τῷ ἀγαθῷ δημιουργῷ, εἰς ἄκρον προνοουμένῳ τῶν οἰκείων δημιουργημάτων, καὶ τῷ εὐσπλάγχχνως κινουμένῳ περὶ τὸ ἐκάστου ἀγαθὸν καὶ τὴν τούτου τελείωσιν; ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ τούτοις οὔτε οὐσία διέφθαρται εἰς τὸ μὴ ὄν προσχωρῆσαι οὔτε μὴν ἡ ζωὴ. εἰσὶ γὰρ καὶ ζῶσι κἂν οὐκ εὐδαίμονα τὴν ζωὴν, ὁ νοῦς δὲ αὐτοῖς ἀνατέτραπται καὶ διέφθαρται καὶ οἷον εἰς ἕτερόν τι εἶδος προυχώρησεν· οὐ γὰρ ἀλλοίωσιν πέπονθεν ἀλλ' ἕτεραν τινὰ εἰδοποίησιν· ἔδει γὰρ τὴν ἀπὸ τοῦ νοῦ θεραπείαν σφίσι γενέσθαι. τοῦ πρώτου δὲ ἦν τοῦτο νοῦ, νοῦν δὲ νοῦν προσλαβεῖν τε καὶ διορθῶσασθαι ἀμήχανον ἦν· ἄλλως τε καὶ ἀμερὲς ἀμερεῖ πῶς ἂν συνδεδραμηκεῖ εἰς ἔνωσιν; διὰ ταῦτα ὡς οἶμαι ἢ τῶν δαιμόνων φύσις ἀπρόσληπτος μεμενήκει τῷ πρώτῳ νῷ καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀδιόρθωτος. ἔστω σοι καὶ τοῦτο ὡς ἕτερόν τι πόρισμα,

ἐκ τῶν εἰρημένων ἀναφανέν. 16 Ἴδού σοι διασεσάφηται τὰ ἠπορημένα καθὼς ἦν ἡμῖν δυνατόν, τό τε «ἡ μονὰς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη» καὶ τὸ «ἔστιν ὅτε καὶ τὸ ἓν στασιάζον πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ γίνεσθαι». ἡ γὰρ ὕλη ὡς ἀπεδείξαμεν ἓν οὐσα καὶ πάντη ἀπλούστατον στασιάζει πρὸς ἑαυτὴν τοῖς μεταπτώσεσι τῶν εἰδῶν, τὸ δὲ τοιοῦτον ἓν ὁποῖον εἰρήκαμεν ἀστασίαστον πάντη μένει καὶ ἀδιάρρηκτον, ὑπερηρμένον πάσης ἐνώσεως καὶ διαιρέσεως. οὐ γὰρ ἔστιν ἓν, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ ἓν καὶ διὰ τοῦτο τρία, οὐδὲ διαιρέσει τινὶ ὑποπίπτει, ὑπὲρ διαίρεσιν γάρ, καὶ διὰ τοῦτο ἓν. ὑπὲρ γὰρ ἔνωσιν τούτου ἢ ἔνωσις καὶ ὑπὲρ διαίρεσιν ἢ διαίρεσις, ὃ καὶ κρειπτόνως ἂν τις ὀνομάσειε τὸ ὑπερηνωμένον καὶ ὑπερδιηρημένον. ἐξ αὐτῆς γὰρ πᾶσα ἔνωσις καὶ πᾶσα διαίρεσις, ὡς ἐκ μεθεκτῶν μετεχόμενα, ὡς ἐξ οὐσίας παραγόμενά τε καὶ οὐσιούμενα διὰ τὴν ἄπειρον τούτου φύσιν τὴν γόνιμον καὶ τὴν οὐσιοποιὸν δύναμιν, τὴν τε ζωοποιὸν ἐνέργειαν καὶ τὴν νοοποιὸν τελειότητα.